

ETNİK TUTUMUN TARİHSEL KÖKLERİ VE TÜRK KİMLİĞİNİN GELECEĞİ

HAZIRLAYAN

Osman KARATAY

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	3
ETNOSUN TANIMI	4
ETNOSUN OLUŞUM DİNAMİKLERİ	5
ETNOSUN SINIRLARI	7
ETNOSLARIN OLUŞUM BİÇİMLERİ	9
ATASIZ TOPLULUKLAR	10
ETNİK OLUŞUMUN TEMEL DİNAMİKLERİ	12
ETNOSLARIN ÖMRÜ VE SONU	13
DEVLET KAYBEDEN ETNOSLAR.....	14
ETNİK GERİLİMİN KAÇINILMAZLIĞI	16
ETNOSLAR VE DEVLETLER.....	17
ETNOSUN YÖNETİLMESİ VE YÖNLENDİRİLMESİ	19
KİMLİĞİN SAVUNULMASI VE PEKİŞMESİ.....	20
ÇÖKEN ETNOSLARDA KİMLİK VURGUSU	22
TÜRK KİMLİĞİNİN DURUMU	24
AB VE TÜRK KİMLİĞİNİN GELECEĞİ	26
YAZAR HAKKINDA	31

SUNUŞ

Farklı kültürlerin mozaği olan Balkan yarımadasında tarih boyunca tanık olunan savaşlar ve çatışmalar nedeniyle "Homo homini lupus" (İnsan insanın kurdudur) deyimini 'etnik' kelimesiyle anılır hale gelmiştir. Bölgede Soğuk Savaş sonrasında Yugoslavya'nın dağılmasıyla Bosna-Hersek ve Kosova'da yaşanan trajediler farklı etnik gruplar arasındaki ilişkilerin ne kadar hassas ve sorunlu olabileceği gerçeğini gözler önüne sermiştir. Tarihin tozlu sayfalarında olmasına rağmen güncelliğini hala yitirmemiş olan İkinci Dünya Savaşı'ndaki Yahudi soykırımı, Orta Afrika'nın 7 milyon nüfuslu küçük ülkesi Ruanda'da on sene öncesinde Tutsi-Hutu kabileleri arasında yaşanan akıllara durgunluk verecek vahşet, dünya gündeminde son zamanlarda üst sıralara oturan ve Türkiye aleyhinde kullanılmaya çalışılan Ermeni soykırımı tartışmaları ve Avrupa'nın en asil kenti Paris'te Afrikalı bir gencin polisten kaçarken öldürülmesi üzerine patlak veren göçmen isyanı... Tüm bu olayların ortak paydası olan etnik köken yıllar yılı hiçbir zaman insanlık için önemini yitirmemiş ve çoğu zaman dikkatleri üzerine toplamıştır.

Dil, din, memleket, ideoloji, siyaset gibi farklı alanlarda yapılan vurgulara aynı derecede önem veren kişilerin bir araya gelerek oluşturdukları kimlik birliklerini - etnosları - derinlemesine inceleyen ve Osman Karatay tarafından kaleme alınan stratejik rapor etnosların tanımından, yönetilmesi ve yönlendirilmesine; Türk kimliğinin bu açıdan değerlendirilmesinden AB-Türk kimliğinin geleceğine kadar birçok konuya değinmektedir. Ayrıca, yazar raporda çeşitli tespitlerde bulunmuştur: Dinin etnik yapılanma üzerindeki etkisi aynı dili konuşmalarına rağmen Boşnak, Sırp ve Hırvat adlı, üç farklı millet ortaya çıkarmıştır. Herodot'ta geçen yüzlerce etnik isimden bugün sadece Araplar, Yunanlılar ve Perslerin yaşıyor olması nihai olarak bütün etnosların yok olacağına işaret midir? Yoksa gerekli sosyolojik tedbirleri alan bütün etnoslar daha da mı gelişecektir. Bir arada bulunan etniklerin birbirini yok etmesi durumuna istisna olarak sadece Yahudilik erimemiş ve hayatta kalmayı başarmıştır. Bu gibi örneklerin yer aldığı araştırma, etnik köken hakkındaki birçok soru işaretine cevap niteliği taşımaktadır.

Raporun Türk kimliğinin geleceği için faydalı olmasını diler, saygılar sunarım.

Süleyman ŞENSOY
TASAM Başkanı

ETNOSUN TANIMI

İnsanlar, birlikten kuvvet doğacağını çok erken tarihte fark etmişlerdir. Fertler bir araya gelerek, toplum içinde dayanışma birimleri oluşturarak güçlerini artırırlar. Mesela aile doğal bir birlikteliktir, ama toplumsal bir birliktelik olarak da işlevini daima sürdürür. Aile bireyleri birbiri ile dayanışma halindedir. Bu birliktelik ve dayanışma daireler halinde büyüyünce uruk, oymak, aşiret, boy haline dönüşür. Daha da büyüyünce milleti oluşturur.

Benzer şekilde, kan bağı söz konusu olmaksızın, lâkin hariç de tutulmaksızın, toplumda birkaç kişi bir araya gelir ve çete kurar. Böylece güçlerini birleştirmiş olurlar. Kendilerini ötekilerden ayıran bir kimlik geliştirirler. Çete kimliği, siyasi yapılanmanın temelini oluşturur. Çetenin oluşum ve gelişim sürecinde karizmatik önder ve en yakınındaki kurmay takımı, öncü ve belirleyici bir rol oynar. Bu önderler kötü bir zorba veya iyi bir haydut olurlar. Güçlerini dış dünyaya benimsetme ve bunun eşliğinde gelecek meşrulaşma ölçüsünde derebeyi, lord, baron olurlar. Beylik, prenslik, knezlik kurarlar. Çete, idarecilerinin kabiliyetine ve hadiselerin gelişimine göre istenilen ölçüde büyür. Gün gelir, bütün bir milleti veya çok büyük insan topluluklarını içine alır. Yani devleti ortaya çıkarır.

Çeteye tabilikten devlete tabiliğe kadar, toplumda farklı mensubiyet seviyeleri görülür. Bu tabiliklerden kıvamını bulan herhangi bir grup etnik bir oluşuma gidebilir. Yunanca asıllı etnos kelimesinin kökünde çete anlamını da barındırması bu bakımdan ilginç ve düşündürücüdür.

Farklı seviyelerde gerçekleşen bu kimlik sahibi olma durumu, belli bir toplumda veya genel olarak insanlık içinde bir billurlaşmaya, kristalleşmeye işaret eder. Bir topluluk olma olgusu ile karşı karşıya kalırız. Kendimizi, ötekilerden farklı kılan bazı özellikler etrafında bir araya gelmiş olarak buluruz. Kimlik, bu özelliklerin pekişmesine ve yenileriyle takviye edilmesine bağlı olarak zaman içinde kemikleşmiş bir yapı haline gelir. Külli olarak, oturmuş bir kimlikten geri dönüş zorlaşır. Bireyler kimliğin baskısını her zaman hissetmekle birlikte, fırsatını bulunca özgür hareket etme imkânına sahiptir. Bunu, nihai noktada kimlik değiştirmek şeklinde gösterebilirler. Ancak toplulukların kimlik değiştirmesi zorlu bir süreç sonunda olabilir ve çok pahalı bir tarihsel zorunluluğun ürünüdür.

Kuşkusuz her insan birbirinden farklıdır. Ancak kendini tanımlama konusunda en fazla yapılan vurgu veya vurgular kimliğin esasını belirler. Yani aynı vurguya aynı derecede önem veren kimseler aynı kimlik etrafında bir araya gelirler. Bu şekilde oluşan ve sürerlik kazanan kimlik birliğine etnos denir.

ETNOSUN OLUŞUM DİNAMİKLERİ

Bu vurgular dil, din, memleket, ideoloji, siyaset gibi çok farklı alanda olabilir. Bu konuyla ilgili birçok örneği barındırması, bize yakın ve ilgili bir coğrafyada bulunması ve nispeten iyi bilinmesi dolayısıyla Balkanlardan örnek verilebilir. Mesela aynı dili konuşmaya yapılan vurgu Romen ulusunu ortaya çıkarmıştır. Romen etnoslaşmasının başka sebep ve dinamikleri de vardır elbette, ancak bugün sadece aynı dili konuşanlara Romen denmesi dil vurgusunun belirleyici olduğunu göstermektedir.

Başka tarihi kökleri ve sebepleri de olmakla birlikte, din etmeni aynı dili konuşan, Boşnak, Sırp ve Hırvat adlı, üç millet ortaya çıkarmıştır. Din, dilden sonra kimlik edinmede en belirleyici unsur olarak görülebilir. Şu var ki, dinsel kimlik hemen hemen istisnasız olarak dilsel kimliğin üzerinde tutulmakta, insanlar dindaşlarını dildaşlarına tercih etmektedirler. Bu nedenle, milletlerin harcında en etkili unsur olarak dini görmek mümkündür.

Karadağlılar Sırplarla ve Moldovanlar Romenlerle her şeyi ile aynı halklardır, ancak memleketlerinin özelliği ve özgünlüğü onları ayrı birer millet haline getirmiştir. Dil ve kültürdeki Leh etkisi belirleyici olmakla birlikte, Ruslar ile Ukrayınleri ayıran, Ukrayın kimliğinin ortaya çıkmasını sağlayan başlıca etken, bu ulusun adından da anlaşılacağı üzere, Ukrayna arazisidir. Ülkemizde vurgusu çok yapılan bölgencilik ve hemşehricilik kavramları da böyle bir oluşuma işaret eder.

Bölgesel kimliğin etnos seviyesine ulaşması siyasi süreçlerin sonunda gerçekleşir. Örneğin, Nahcivan Türklüğünün kaderi son yüzyılların etnik süreçleri içinde Azerbaycan'ın genelinden ayrı düşseydi ve Türkiye ile de bütünleşmeseydi, bugün ayrı ve daha gelişmiş bir Nahcivanlı kimliği ile karşılaşılacaktı. Tıpkı bu süreçleri yaşayan Ahıska Türklüğünün bu isim altında bir kimlik geliştirmesi gibi. Balkanlarda bölgesel kimliğin etnik kıvam kazanmasına daha sık rastlanır. Örneğin, Sancaklı (Sancakliya) kelimesi Sancak bölgesinde yaşayan Boşnakları anlatır ve bunlar diğer Boşnaklardan farklı algılanırlar. Aynı şekilde, Dalmaçyalılık (Dalmatinats) bir kimliktir ve bu kimlikteki bir Hırvat diğer bölgelerdeki Hırvatlardan farklı düşünülür. Tıpkı Krayınalı (Krayişnik) bir Sırpın diğer Sırpardan büsbütün ayrı bir kimliğinin olması gibi. Avusturyalıların Almanların geri kalanından farklı olarak değerlendirilmesi de bu çerçevede düşünülebilir.

İdeolojinin de kimi etnik süreçlerde baş belirleyici olduğu görülmüştür. Kendisini Bulgarlığın veya Sırplığın bir parçası değil, tarih içinde tamamen bağımsız bir yolun mirasçısı olarak gören ideoloji, birkaç nesil içinde Makedon milletini ortaya çıkarmıştır (bu örnekte kuşkusuz dil ve memleket unsurları etkilidir).

Siyaset ise etnik oluşumdaki en belirleyici olgudur. Bunu en üst seviyedeki toplumsal örgütlenme biçimi olan devlet temsil eder. Devlet, siyasi bir örgütlenme biçimidir. Bu örgütsel kimlik içinde ise etnik kimliğe giden bir yol vardır. Siyasi-iktisadi bir tercihle Amerika bağımsız bir devlet haline

gelmiş, bu devletten ve ülkesinden başka hiçbir ortak paydası olmayan insanlar, Amerikalılık siyaseti etrafında ciddi bir ulus haline gelmişlerdir.

Siyasi kimliğin gücü ve sürerliği diğer kimlikleri zaman içinde ortadan kaldırabilir. Bir kimlik, ne kadar az sayıda rakibi varsa, o kadar güçlenir. Bunun tersi de mümkündür: Siyasi kimlik güç kaybeder ve gelecek de vadetmezse, diğer alt ve üst kimlikler öne çıkmaya başlar. Amerika örneğinde, Katoliklik, Latinlik, Zencilik, Uzakdoğululuk, Lehlik, Çeklik, Araplık gibi kimliklerin Amerikalılıktan daha önce telaffuz edilmeye başlanması, bu durumla açıklanabilir.

Etnos, belirttiğimiz gibi, tarihsel olan insan topluluğudur. Bu sürerlik topluluğun biyolojik varlığıyla değil, onu oluşturan kimliğiyle alakalıdır. Bu yüzden, geçici kimliklerle etnos değil, takım oluşur: Fenerbahçeliler, Maviler, Jakobenler, Aralıkçılar, Bolşevikler, Fabianlar, Kadirîler, Halkçılar, vb. Bir çocuğun babasının yolunda ilerlemesi beklenmekle birlikte, takım kimliklerinin sonraki nesiller açısından genellikle bağlayıcılığının olmadığı düşünülür. Çocuk, babasının tercihlerinden farklı olarak başka bir futbol kulübünü tutabilir, başka bir partiyi destekleyebilir, başka bir fikre intisap eder, babası gibi bir mezhep veya tarikat üyesi olmayabilir veya üyesi olduğu mezhebi değiştirebilir. Bu tercihler toplumda tuhaf karşılanmaz, en azından fazla gürültü çıkarmaz. Ancak bir kimliğin sahip olduğu anlayış onun müteakip nesillere aynı şekilde aktarılmasını öngörüyorsa, yani sürerlik konusuna hassas yaklaşıyorsa, dış dünya da kimliğin bu şekilde olmasını algılıyor, yani oğulları da babalar gibi görüyorsa, bu kimlik etnos seviyesinde demektir. Bunlar genellikle aykırı, yaygın olan inanca muhalefet eden mezhepler için geçerlidir. Örneğin, Bosna'da Katolik ve Ortodoks Hıristiyanlığa muhalefet eden Bogomil mezhebi Boşnak kimliğinin oluşmasını sağlamıştır.

ETNOSUN SINIRLARI

Aile de dâhil olmak üzere, hiçbir toplumsal oluşumun başlangıç ve bitiş noktaları kesin olarak belirlenemez. Bunların etrafına çizilen sınırlar ancak fiziki sınırlardır ve toplumsal bir sınır teşkil etmezler. Mesela aile için ev veya çadır, oymak ve aşiret için oba veya köy, millet için devlet görünüşte kesin fiziki sınırları çizer, ancak fiiliyatta bu sınırlar oldukça değişken ve belirsizdir. Başka bir hanede yaşayan büyükbaba veya büyükanne aslında o evin daimi üyesidir ve her an orada yaşamaya gelebilir. Evin dış dünyaya karşı örülen duvarları bunu engelleyemez. Bu durum kardeşler, amcalar, dayılar ve teyzeler için de geçerlidir. Dolayısıyla, ailenin değil, evin sınırları belirleyici etkindir. Bu ise toplumsal bir anlam ifade etmez, sadece fiziki bir gerçekliğe işaret eder.

Aynı şekilde; bir köy, mezra veya oba belli bir uruk ya da oymağın fiziki sınırlarını belirleyebilir. Ancak toplumsal sınırlar daima değişken ve belirsizdir. Herhangi bir topluluk içinde sürekli kız alınıp verilebilir. Birileri topluluktan ayrıлып başka diyarlara göç edebilir. Nadirattan olmamak üzere, birileri de gelir, kan bağı olmamasına rağmen oymağa kabul edilebilir.

Devletin fiziki sınırları bellidir; uyuşmazlık çıkan konular da genellikle belirsizlik nedeniyle hissedilen sıkıntının ürünüdür ve derhal giderilmeye çalışılır. Ancak toplumsal bir örgütlenme biçimi olarak, nitelik itibarıyla devletin sınırları kesin değildir. Nerede başlayıp nerede bittiğinden emin olunamaz. Bir tarafta bağımsız dış, hatta iç siyaseti sorgulanan bir devlet, öte tarafta gerçekten bağımsız ve başına buyruk hareket eden özerk bir yönetim söz konusu olabilir. Birisi devlet olduğu halde nitelik itibarıyla devletlikten hayli uzaklaşmış, bu niteliğini belki kaybetmiş, diğeri ise devlet olmadığı halde bir devlet gibi davranmaya başlamıştır. Fiziki sınırlar ve resmi örgütlenme biçimleri ancak fiziki dünyayı alakadar etmektedir. Toplumsal olarak bunlardan hangisinin devlet olduğuna ancak uygulamaya bakılarak karar verilebilir. Bu ise tamamen şahsi değerlendirmelerle ilgilidir. Belli bir devleti veya devletimsi yapıyı herkes belli bir derecede devlet tasnifi içinde değerlendirir. Dolayısıyla, üzerinde mutabakat olan bir devletlik sınırı yoktur.

Hal böyle olunca, etnosların sınırlarını sormak muhatabı çok zorda bırakacaktır. Tanımı üzerinde anlaşılamayan bir olgunun sınırlarının tespiti neredeyse imkânsızdır. Bunu en basit şekilde şöyle tahdit edebiliriz. Eğer tarihi sürerlik gösteren ortak bir kimliği paylaştığımız insanlar coğrafi olarak bulunduğumuz yerden gözümüzle görebildiğimiz alanın dışında da bulunuyorsa, yani bir ekosistemi, bir ovayı, vadiyi, yaylayı aşmışsa, bu kimlik etnos kıvamına gelmiş demektir. Yani aileler birliği olan uruk seviyesi aşıldığında, kabile sınırlarına ulaşıldığında etnosluk bölgesine girilmiş demektir.

Özellikle Kafkaslarda çok görülen, başka hiçbir toplulukla akrabalığı bulunmayan, sadece bir köyden veya aynı arazi üzerindeki köyler topluluğundan müteşekkil etnik yapıların varlığı öne

sürülerek bizim bu savımıza itiraz edilecektir. Söz konusu yapılar eski büyük etnik kimliklerin kalıntılarını temsil ederler, birer kordurlar; oluşum safhalarıyla bir alakaları yoktur. Bizim savımız oluşum safhalarını ilgilendirmektedir.

Türkiye’de bilinen ve güncel bir konu olan aşiret kelimesi sorulacaktır. Bu kelime tarihi ve lügati anlamından sapmış ve yanlış kullanılmaktadır. Kabile demek daha doğru olacaktır. Bir tarafta 500 bin Karadağlı millet olarak görülürken, öbür tarafta 3 milyon kişiden oluşan bir aşireti hiç olmazsa kabile mertebesinde değerlendirmek gerekir. Aynı ova veya vadideki üç beş köy ve mezradan oluşan bir aşiret vardır; buna aşiret gibi aşiret denir. Sayı birkaç binle ifade edilir. Bu toplumsal bir birimdir, ama etnik sınırlar içinde değildir (belki buna adaydır). Öte yandan, yukarıdaki tanımın sınırları içine giren, görüş ufku dışındaki alanda aşiret üyelerinin yaşaması söz konusu ise (ki bunda sıla anlamıyla yaşam alanı kastedilmektedir; öbür türlü, kopuntular (diaspora) ve geçici göçlerle uzak diyarlarda kimlikdaşların bulunması, eğer ana kitle etnos kıvamında değilse, buna katkı yapmaz), en azından bir kabile haline gelmiş denebilir. Bu tanım içinde, ortalama bir uruk seviyesi aşılmış olmak kaydıyla, hiçbir şekilde sayıları kullanmak mümkün değildir. Çünkü kimlik sayılarıyla değil, etkinlikle alakalı bir olgudur.

Aşiretlerin ayrı bir etnik yapı olarak görülmesine itirazlar olabilir. Burada etnos üretici bir süreç olarak kimlik ayrışmasından bahsedilirken, ötekinin berikinden büsbütün farklılaşması kastedilmemektedir. Önem açısından ilk sıradaki vurgu farkı etnik kimliğin temelini oluşturur. İki ayrı topluluk yüz vafsin, niteliğin ilk 99’unu paylaşabilir. Ancak 100. sıradaki nitelik farklı ise bunlarda bir kimlik ayrışması meydana gelir. Ve bu kimlik ayrışması tarihi sürerlik arz ediyorsa etnik tasnif yapılabilir demektir. Bu genellikle kan bağına, soy köküne, nihayetinde memlekete yapılan vurguyla ilgilidir. Mesela iki Oğuz boyu Avşar ile Beydilli’nin veya Medine’deki Evs ve Hazreç kabilelerinin her şeyleri aynıdır. Aynı din, aynı dil, aynı kültür, aynı gelenek, aynı memleket, aynı ekosistem, aynı çıkarılara sahiptirler. Lâkin zihinlerde sonuçta iki ayrı kardeşe giderler. Bu kardeşlere yapılan vurgu kimlik farkını ortaya çıkarır.

Bu kardeşlerin babası bir etnos atası olarak tanımlanmadıysa, her iki topluluk ayrı birer etnik birimdir. Mesela Oğuz’da, 12 iç ve 12 dış boyun ataları efsaneye göre Oğuz’un üçer oğluna gider. Üçoklar ve Bozoklar olurlar. Bu ikisi de Oğuz’da birleşir. Orada biter. Eğer Oğuz olmasaydı, Oğuzlar diye bir topluluk da olmazdı; sadece iki kardeş boy meydana gelirdi. Bu yüzden, yukarıdaki Evs ve Hazreç örneklerinin ve benzerlerinin kardeşlik vurgusu dışında Arap toplumunda genellikle ortak, kabile üstü kimlikler bulunmamaktaydı.

ETNOSLARIN OLUŞUM BİÇİMLERİ

Eski gelenekler, eski etnosların tek bir atadan geldiğini söylerler. Urukların, belki boyların tek bir kişiye çıkmasının iyi bilindiği dönemlerde milletlerin de bir ataya nispet edilmesini Orta Çağ cehaleti olarak görmek yanlış olur, bu gayet tabii bir yargıdır. Gerçek tarihi süreçte buna biyolojik ve toplumsal olarak imkân olmamakla birlikte, tek ataya nispet iddiaları yabana da atılmamalıdır. Son araştırmalar bize efsanelerin büyük ölçüde tarihi gerçekleri barındırdığını göstermektedir. Etnosun atasından anlamamız gereken şey kurucu bir babadır. Onun etrafında siyaseten toplananlar (ki bunların arasında akrabalarının en ön saflarda olması beklenir; bunu daha önceki çete konusunda görmüştük) geliştirdikleri kimliğin temeline o önderi koyarlar. Nogay Han'ın takipçilerinden Nogaylar, Özbek Han'ın takipçilerinden Özbekler ortaya çıkar. Bu karizmatik önder etnosun bir arada tutulması için gereklidir. Hatta önder karizmatik olmasa bile boyun, budunun bir arada tutulması için böyle bir isme ihtiyaç vardır. Bu ismin toplum üzerindeki baskısı çoğu kez onun gücünden değil, ona duyulan ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. Milletler kahramanlara, ondan da öte kurucu babalara ihtiyaç duyarlar. Olmadığı zaman da böyle bir kişiyi yaratmaları gerekir.

Bu bakımdan, iyi bilinen bir örnek olarak, Oğuzluk Oğuz Han soyundan türememiştir. Destana göre, Oğuz'un oğulları vardı, ama ondan önce bir maiyeti vardı. Onunla birlikte hareket edenler, Oğuz'un adamları, ona bağlananlar Oğuz topluluğunu oluşturdu. Aslında destan bunu açık bir dille söylemektedir. Kurucu ataya ihtiyaçtan kaynaklanan söylemler bu gerçeği görmezler, görmeyi tercih etmezler ve bütün Oğuzluğu onun soyuna, altı oğlundan olan 24 torununa bağlarlar. Bu geçmişten bize ulaşan bir örnek olarak belirtilebilir. Yoksa tarihi bir kişilik olarak Oğuz adında bir boy/budun kurucu yoktur. Bu kimse ünlü bir Saka hükümdarıdır.

Hatta soy kökündeki atanın iyi bilindiği ve geleneklerin sıkıca korunduğu Yahudiliğe bakılabilir. Mısır'dan kaçan Yahudilerin hepsi İsrailoğulları mıydı? Onlara başkaları katılmamış mıydı? İsrail peygamberlerine inanıp tabi olan başka Asiyeler yok muydu? Bunların dışında, bir soya dayandığı söylenen Yahudilik daha sonraki dönemlerde başka soyları da içine almadı mı? Bu dine geçip Musevî olanlar bir dönem sonra Yahudi haline gelmediler mi? Buna olumsuz bir cevap vermek zor olacaktır.

Bu bakımdan, tarihi şartların uygun olduğu bir dönemde, fırsatı iyi kullanan güçlü bir kimse etnosun temelini atar. Ne kendisi, ne de yoldaşları ve takipçileri bu esnada bir etnosun temelini atıldığının farkında değillerdir. Bir töre vazederler, kanun ve nizamı belirlerler, ancak bu kurallar sadece o topluluk etnik bir kıvama geldiğinde milletin töresi haline gelir. Öbür türlü, takip eden bir başka yöneticinin kanunlarıyla yer değiştirmeye mahkûm hükümler olarak tarihin karanlıklarına gömülmeden kurtulamazlar. Tahminlere göre, Hz. Yakub'un oğulları da soylarının bir etnosun, bir milletin temelini oluşturacağını bilmemekteydi. Çünkü yeryüzünde milyonlarca aile vardır; hâlbuki bu dünyada milyonlarca etnik yapıya yer yoktur.

ATASIZ TOPLULUKLAR

Bir de atasız topluluklar vardır. Bunları tespit ve tasnifte kullanılacak en önemli yöntem, ulusun kuruluş ve etnik köken efsanelerinin olup olmadığına bakmaktır. Sonradan ortaya çıkmış veya yaşanmış bir hadiseden doğmuş destanlar vardır, ancak gerçek manada köken efsaneleri yoktur. Binlerce yılın birikimi olan köken efsanelerini oturup yazmak, bir kalemde oluşturmak da mümkün değildir. Atasız etnik topluluklarda bunun yerini çok koyu bir asabiyet, dayanışma sınırlarını aşan bir etnik tutuculuk alır. Ata bilinmez, ciddi bir tarih yoktur, ancak o topluluğa mensubiyet o kadar önemli bir değer olarak algılanır ki, onun üzerine hiçbir şey tanınmaz.

Atasız topluluklar genellikle büyük etnik blokların arasında kalmasına rağmen yok olmamış binlerce yılın kalıntısı olan değişik eski toplulukların fertlerinden meydana gelir. Yani etnik mezarlıktan doğarlar. Ölmüş çok sayıda kavmin tek bir kimlik içinde bas-ü bad'el-mevt'ini temsil ederler. Bunların tek ortak paydası etraflarındaki büyük bloklardan birine ait olmamaktır. Genellikle de dağlık ve ücra yerlerde yaşarlar. Balkanlardaki Ulahlar ve Arnavutlar ile Ortadoğu'nun ortasındaki Kürtler bu nevidendir.

İşte bu "hiç kimseden olmayanlar" kendi içlerinde bu payda etrafında uzun bir zamanda bir kimlik geliştirirler. Genellikle tarihin derinliklerinden gelen bir kabilenin, hatta aşiretin ismi, beklenmedik bir şekilde zamanla yaygınlaşarak bütün bu topluluğa isim olur. Bunu yapanlar dışarıdaki büyük kimlik sahipleridir. Kimliksiz topluluğun üyeleri böyle bir tercih ortamında bulunamazlar. Onlar ancak kendilerinin dışarıdan nasıl adlandırıldıklarına bakarak kendi ortak isimlerini öğrenirler. Dışarıdakiler de mecburen bir kabile veya aşireti söz konusu kimliksizlerin tümüyle özdeşleştirmek durumunda kalırlar. Bunu, insanların tarif ve tespite ihtiyacı olmalarıyla açıklamak mümkündür.

Bu yüzden, küçük ve önemsiz Alban kabilesi zamanla eski İllir, Dardan, Trak kalıntılarının hepsine ismini vermiştir. Eskiden sadece bir dağın eteklerinde yaşayan Kurti aşireti de zaman içinde bölgedeki bütün kimliksiz topluluklara kendi ismini yaymıştır. Daha doğrusu dışarıdakiler bunu yapmıştır. Bu şekilde, Trak veya Get-Dak kalıntısı bir topluluk olması muhtemel eski Ulah kabilelerinden birisinin kendisi için kullandığı Romen tabiri (krş. Epir'deki Aromani halkı, Balkan Çingeneleri için kullanılan Roman ismi, vb.), Ulah, Slav, Türk, Macar ve Alman döküntülerinden oluşan, topluluk olarak köklerini kaybetmiş ve kimliksizleşmiş kitlelere ortak isim olmuş, bu şekilde günümüzün büyük Romen ulusu ortaya çıkmıştır.

Dil olarak da etraftaki büyük etnosların dilinden farklı, eski küçük bir topluluğa ait, ancak kelime hazinesi ve söz dizimi itibarıyla büyük ölçüde yeniden üretilmiş bir dil gelişir. O dil büyük bir taassup içinde bağlanan kimliğin ifadesi haline gelir ve bu çerçevede yaygınlaşmasında zorluk yaşanmaz. Kimliksizlerin kimliğinin dili haline gelir. Tarih bize kalıcı etnik yapıların melez dillerinin olmadığını, belli tarihi şartlarda meydana gelen bir dilin mutlaka mevcut büyük ailelerden birisine meylettiğini göstermektedir. Bu şekilde, Kürtçe İranî aileye doğru kaymış, Romence özellikle siyasi bir tercihle kendi içindeki Slavca öğeleri temizledikten sonra bir Latin dili olarak var olmuştur. Arnavutça'nın Latin dilleri içine alınmaması, Arnavutluk'un etrafında büyük Latin kitlelerinin bulunmaması ve

Balkanlardaki Latin etkisinin çok erken bir dönemde sona ermesi ile açıklanabilir. Apennin yarımadası Balkanlara bitişik olsaydı, belki de İtalyanca'ya yakın olan bir Arnavutça ile karşılaşırız.

Döküntü toplulukların ortak bir kimlik etrafında birleşmesi ancak etraflarındaki büyük etnosların hepsinin birden sönüşe geçmesi durumunda mümkün olabilir. Dağlık ve ücra bölgede yaşamaları sebebiyle etnik etki onlara ulaşmakta zorlanmış ve diğer etnosların eritici etkisinden korunmuşlardır. Bin yıl kadar önce artık bir ortak kimlik olarak Kürtlük belirmeye başladığında fetihlerle yorulmuş olan Araplık dönüştürme gücünü çoktan kaybetmişti. Farmlar devletlerini kaybettikten sonra hızla eriyişe geçmişlerdi. Zaman içinde İran ile Bizans, İslam ile Bizans ve Türklük ile Bizans'ın çatışma hattında bulunan Ermenilik ise hem yorulmuş, hem de tarihi ömrünü büyük ölçüde tamamlamış olarak geri çekilmekteydi. Aslında etnos olarak çok yorgun bulunan, lâkin zaferler ve yeni açılan kapılar ile siyaseten kendine gelen Oğuzluk çok fazla dönüştürme gücüne sahip değildi. Zaten bir süre sonra Anadolu ve İran arasındaki Türk devletlerinin mücadelesinde bu bölge yeniden çatışma hattına dönüşmüş, kademeli olarak da Doğu Anadolu'daki Türkmen nüfus İran'a taşınmıştır.

Bunun gibi, Slavlık, Bulgarlık ve Macarlığın etnik tutkusunu kaybettiği bir dönemde, hızla güç kaybetmekte olan çeşitli Türk kavimlerinin kalıntılarının göç ettiği bugünkü Romanya arazisinde Romen ulusu belirmeye başlamıştır. Osmanlı fetihleri bu oluşumu büyük ölçüde hızlandırmıştır. Aslında Osmanlı Türklerinin kendilerine bu kadar uzak bir mesafede etnik dönüştürücü olmaları beklenmemekteydi, fakat özellikle Macarlığa vurdukları darbeye ve Slav ögesini dizginlemeleriyle Romenliğin rahat bir şekilde yükselmesine zemin hazırlamışlardır.

Aynı şekilde Osmanlılar Bizans'ı ortadan kaldırarak, Sırp ve Karadağ devletlerine son vererek Balkanlarda yorgun bulunan Yunan ve Slav ögelerinin hızla kurumasına ve çekilmesine neden olmuş ve böylece yükselmekte olan Arnavut etnosu da kendine rahat bir hayat alanı bulmuştur. Geç Orta Çağ'la ilgili kaynaklarda, dağlarda çobanlıkla uğraşan küçük topluluklar olarak anlatılan çekirdek Arnavut kitlesinin Sırp ve Karadağlıların bugünkü tarihi merkezlerini (Kosova ve İşkodra çevresi) etnik olarak tamamen fethetmeleri Osmanlı idaresi altında gerçekleşmiştir.

Etnik bir yapı ve çoğunlukla da millet olarak belirdiklerinde, bu teşekküllerde de köken hikâyelerine ihtiyaç duyulur. Elde destanlar, kök efsaneleri olmadığı için tarihi araştırmalara başvurulur. Atasız topluluklar bu bakımdan çok şanslıdır. Başka milletler kendilerine kadim çağlardan bir iki atayı ancak bulurken, bunlar kendi bölgelerinde eskiden yaşamış herkesi sahiplenirler. Böylece atasız topluluk çok atalı bir millet haline gelir. Milletleştirme sürecinde önemli bir vasıta olan çağdaş tarih yazımı buna başvurur, ancak eski dönemlerde de aynı yolun izlendiği yorumunu yapmak mümkündür. Çünkü ortada kökleri merak edilen bir kavim vardır. Kendi söylencelerinden bir ipucu çıkmadığı için, tarihe başvurulur ve o yörede yaşayan eski kavimlerden bir ata beğenilir. Bunu eski kitaplarda görmek mümkündür.

Atasızların etnoslaşması da bir siyasi hadise, siyasi tercih ve siyasi süreçtir. Kuşkusuz bunun da temelinde bir etnik hikâye vardır. Etnikliğin yokluğu hikâyesi vardır.

ETNİK OLUŞUMUN TEMEL DİNAMİKLERİ

Etnik oluşumda kan bağı bir sebeptir; siyaset ise hem bir sebep, hem de şarttır. Siyaset olmazsa eğer etnik oluşum hiçbir şekilde gerçekleşmez. Kan bağı tek başına yeterli bir etmen değildir. Ama o olmadan siyaset etnik bir sürece temel ve esas teşkil eder. Bulgaristan'da Bulgarlarla aynı dilden birtakım insanları kendilerine siyaset olarak İslam'ın kimlik boyutunda benimsenmesini seçmişlerdir ve ortaya Pomaklık çıkmıştır. Siyasi boyutun olmadığı yerlerde sadece kitleler vardır ki, bunların da dinamik ve yayılğan etnoslar karşısında fazla şansı olmamış, eninde sonunda onlara teslim olup, eriyip gitmişlerdir. Bu yüzden, bugün var olan etnik birliktelikler içinde siyasi bir esası bulunmayan bir topluluk neredeyse yok gibidir.

Burada siyaset amaç birliği demektir. Ortak bir amaç (çoğunlukla kimliğin idamesi) etrafında bir araya gelen insanlar bir etnik yapı oluştururlar. Bu amaca bağlılık gevşedikçe etnos güç kaybeder. Etnosları siyasi partilere benzetmek mümkündür. Basiretli önderleri ve ateşli taraftarları olan partiler başarılı olurlar. Ancak bundan yoksun olma ve amaçtan sapma durumunda başarısızlığa mahkûmdurlar. Başarısızlık ise sürekli ufalanmayı ve küçülmeyi getirir. Bunun mukadder sonucu yok olmaktır. Yok olan şey parti mensuplarının fiziki varlığı değil, toplumsal bir örgütlenme olarak parti ve onun etrafında gelişmiş olan kimliktir.

Birer biyolojik bünye olan etnoslar doğar, büyür, yaşlanır ve ölürler. Hiçbir millet ilelebet baki kalmaz. İnsanlar gibi kavimler için de mezarlık vardır. Buna tarih denmektedir. Kavimler, tarih mezarlığına konurlar. İnsanlar herhangi bir etnosun başlangıcının farkında değildirler. Ancak oluştuktan sonra, kurucu ata efsanevi bir kişiliğe büründüğü zaman belki fark ederler. Bu yüzden, topluluklar kendi doğumlarını bilmezler; doğumlarını bilmeyince de ölümlerini akla getirmezler. İlelebetlik düşüncesinin kaynağı milletlerin baki olduğuna inanılmasıdır. Milletlerin ezeli olduğu düşüncesi ise kısaca eski geleneklerde kökleri Yafes'in oğullarına bağlamakla ifade edilir. Yani kökler gidilebilecek en ileri noktaya kadar götürülür.

Milyonlarca spermden bir veya birkaçının insan haline gelmesi gibi, etrafımızdaki sayısız etnos nüvesinden de sadece birkaçı başarılı olur ve gelecekteki etnik yapıların çekirdeğini teşkil eder. Orta Avrasya bozkırında şimdi tam tarihinin belirlenemediği bir dönemde çok sayıda kazak topluluğu, yani çete bulunmaktaydı. Ancak bunlardan sadece birisi başarılı olmuş ve genişleyerek günümüzdeki Kazak ulusunu oluşturmuştur. Hem diğer çeteleri ve siyasi yapıları, hem de boyları, boy kalıntılarını ve boysuzları yutmuş ve insanları bir kimlik etrafında birleştirmiştir. Bundan 700 yıl önce Kazak milleti bulunmamaktaydı. Ancak 600 yıl önce yavaş yavaş belirmeye başlamıştı. 500 yıl önce ise örgütlenmiş bir Kazak ulusu mevcuttu.

Yarın Teksaslılar diye bir etnik topluluk da belirebilir. Hâlihazırda bunun çekirdeği çoktan atılmış, hatta filizlenmiş olabilir. Ancak fark etmek mümkün olmayabilir. Bu filizlenme süreci tamamen mevcut etnik yapıların dâhilinde, ama perde arkasında gerçekleşir. Sürece dâhil olanlar bile bunun farkında olmazlar. Farkında olunduğunda etnik yapı artık vardır; geri dönülemez noktadadır. Cebren geri döndürme çabaları ise etnik kimliği pekiştirmekten başka işe yaramaz. Etnik oluşum insanların ihtiyari yaptığı bir şey değildir; ihtiyari olan şey etnosların korunması ve güçlenmesi için verilen mücadeledir.

ETNOSLARIN ÖMRÜ VE SONU

Kimi etnoslar kurucu dinamiklerin gücüne bağlı olarak başarılı olurken, kimilerinin başarısı sınırlı kalır. Adeta yakamoz gibi tarihte belirip kaybolurlar. Tarihte ismi bir iki kaynaktan geçen, haklarında fazla şey bilinmeyen topluluklar bu türdendir. Başka bir gerçek ise tarih mezarlığında ismi ve cismi bilinmeyen sayısız etnosun bulunduğu. Kaynaklara yansımaları için bunların farkında olmak mümkün değildir. Nihai olarak ise bütün etnoslar yok olurlar. Bir örnek vermek gerekirse Herodot'ta geçen yüzlerce etnik isimden bugün sadece üçü yaşamaktadır: Araplar, Yunanlılar ve Persler/Farlar. Bu üçünün yaşaması da büyük siyasi gelenekler dâhilinde ortaya çıkan özel şartlar sayesinde mümkün olmuştur. Yani bunlar sıradan topluluklar değildir. Denilebilir ki, Herodot'un çağdaş topluluklardan yüzde 80'i dört asır bile dayanmamış, Milat yıllarını görememişlerdir.

Türk kavimlerine veya Türk dilli topluluklara bakıldığında Hunların, Sabirlerin, Sabanların, Oğurların, Karlukların, hatta Oğuzların bugün yok oldukları görülür. Tarih bilgisine sahip olunmasaydı bugünkü Batı Türklüğünün, Azerbaycan Türklerinin ve Türkmenlerin tarihte Oğuzların soyundan geldiği nasıl anlaşılacaktı? Bugün bu halkların hiçbirisi kendisini Oğuz olarak tanımamaktadır. Başka isimler benimsemişlerdir. Türk adının yanında Türkmen demişler, ayrıca Yörük, Terekeme, Karapapak, Tahtacı, Abdal, Bayatlı, Şahseven, gibi bir sürü alt kimlik belirlemiştir. Hatta yapaylık iddiaları mevcut olsa da, sonuçta Azeri adlı bir Türk milleti ortaya çıkmıştır.

Etnoslar da diğer biyolojik yapılar gibi yaşlanırlar, durağanlaşırlar, enerjilerini kaybederler. Gün gelir kendilerini onarma yeteneğini kaybederler, bir ileri aşamada yok olan yerlerini telafi edemezler. Bir başka deyişle kemik erimesi yaşarlar. Her çıkışın bir inişi vardır. Tabiatta vazedilen kanunlar bunu öngörür. Bu değişimin sebepleri ise değişiktir. Kimileri rakipler karşısında yeterli güçleri olmadığı için zamanla rakipleri tarafından yutulurlar, ümitlerini kaybedip rakiplerine teslim olurlar. Kimileri aşırı hareketli oldukları için enerji kaybına uğrarlar. Moğollar hâkim unsur olarak Avrasya'nın neredeyse tamamına yayılmışlar, ama enerjileri çabuk tükendiği için anayurtları hariç, her yerde eriyip yok olmuşlardır. Başka milletlerin harcına girmişlerdir.

Kavimler göçü sırasında German kavimleri Batı Avrupa'nın neredeyse tamamına ve Mağrib'e yayılmışlar, ama sadece bugünkü İngiltere topraklarında tutunabilmişlerdir. Kuzey İtalya'da, Fransa'da, İspanya'da, Fas, Cezayir ve Tunus'ta varlıklarını sürdürememişlerdir. Yaşlanıp çöken bir insanın vücudundan eksilen elementlerin yok olması söz konusu olmadığı gibi, sönen bir etnosun mensupları da fiziksel olarak ortadan kalkmazlar. Çoğunlukla gayri-ihiyari bir süreç içinde başka milletlere, topluluklara dâhil olurlar.

Roma ideolojisi Doğu Roma arazisinde çok uzun bir süreçte Rum milletini ortaya çıkarmıştır. Rumlar ile Yunanlar farklı topluluklardır. Rumlar Bizans siyaseti içinde kimliklenmiş Anadolu'nun yerli insanları idiler. Sonuçta, aralarında kan bağı olmamasına rağmen güçlü bir etnik bilince ve tesanüde sahip olmuşlardır. Kendilerinin seçilmiş ulus, İstanbul'un dünyanın merkezi olduğunu düşünmekteydiler. Büyük bir gurur içindeydiler. Ancak duydukları gurur törpülenmiştir. Anadolu'yu ve Balkanları tamamen kaybetmişlerdir. Bunu etnik erimeleri takip etmiştir. Sadece tarihi İyonya bölgesinde kadim Yunanlıların torunları kalmıştır.

DEVLET KAYBEDEN ETNOSLAR

Devletlerini kaybeden etnoslar, kendi arazilerinde fatih bir etnos ile başbaşa kaldıklarında daha hızlı eriyip yok olurlar (İbn Haldun). Ancak bu, fatih kimliğin her zaman yayılıp araziye hâkim olacağı anlamına gelmez. Selçuklu fethinden itibaren Farslar ve Rumlar, Altınorda'nın düşüşüyle beraber Tatarlar, hatta Osmanlı fetihlerinden sonra Balkan ulusları aynı şeyi yaşamışlardır. Bir etnosun var olma amacı devlet kurabilmek, nihai amacı ise büyük devlet haline dönüşmektir. Büyük bir topluluk için mefkûre ise dünya hâkimiyetine erişmektir. Devlet kaybedildiğinde adeta etnosu hayata bağlayan ümitler de yok olur. Ümit dolu ve enerjik fatih etnos ile iç içe girdiğinde, tutkusunu kaybetmiş etnosun hayatta kalmak için fazla şansı olmaz.

İran'daki Fars nüfus belki bütün Türk dünyasının nüfusundan fazlaydı, ancak Türklerin bütün Ortadoğu ve Balkanlara yayılan, sadece bir kolunun İran'ın payına düşen kısmı bile burayı hızla Türkleştirmeyi başarmıştır. Kaldı ki, İran'daki varlıkları boyunca Türkler daima İran kültürünü üstün tutmuşlar ve kendilerine örnek almışlardır. Yani erimelerine neden olabilecek her şeyi yapmışlardır. Ancak etnik ilişkiler kanunu Türklerin değil, Farsların erimesini öngörmekteydi. İran'a daha fazla Türk gelseydi veya gelenler Anadolu, Suriye, Balkanlar gibi bölgelere yayılmasaydı, bugün İran yeknesak nüfuslu bir Türk ülkesi olurdu. Yine de bu ülkenin nüfusunun şu anda yarısından fazlasının Türklerden oluştuğunu unutmamak gerekir.

Altınorda hanlarının idaresindeki Türklük, en azından sahip olduğu asker sayısı bakımından Ruslardan fazla geri değildi. Velikorus kitesinin tarihi büyüklüğü iyi bilinir, lâkin Türk-Moğol unsurlarla arada çok büyük bir fark yoktu. Önce Altınorda'nın, ardından bir bir hanlıkların düşmesinden sonra Kıpçak bozkırlarına ve İdil boylarına Rus nüfus yerleşmeye başlamıştır. Etnosların bu karşılaşmasında zafer kesin olarak Ruslarındı ki bugün Altınorda'nın varisi sayılabilecek nüfus ile Rus nüfusunun oranı bire on beş civarındadır. Bu oran tarihte böyle değildi.

Bundan önceki dönemde, Ruslar Altınorda idaresine düştüklerinde benzer bir sürecin başlamamasının sebebi, etnosların aynı arazide karşılaşmamış olmasıdır. Ruslar kendi arazilerinde yalnız olarak yaşadıkları gibi, yönetimleri de özerk olmuştur.

Eğer yeterli miktarda Türk nüfus bulunsaydı, Balkanlardaki uzun Osmanlı asırları da aynı sonucu verecekti ve yarımada büyük ölçüde Türkleşmiş olacaktı. Kaldı ki, Osmanlı'nın son zamanlarından bilinen verilere göre Bulgaristan'ın Türklük oranı Anadolu'dan hiç de geri değildi. Balkanlarda eski Türk unsurların bir kısmı Osmanlı-Türk kimliği ile bütünleşmiş, bir kısım Türk de Anadolu'dan göçe zorlanmıştır. Bunların sayısının çok büyük olmasına imkân yoktu, çünkü Anadolu'da o kadar fazla insan kaynağı bulunmamaktaydı. Buna rağmen, bu mayalandırıcı küçük topluluklar bile buldukları yöreleri büyük ölçüde Türkleştirmeyi başarmışlardır. Çünkü Osmanlı'nın verdiği neredeyse sınırsız özgürlük ortamına rağmen, buradaki yerli etnoslar etnik yaşam ümidini büyük ölçüde kaybetmişlerdi. Kaldı ki, Rusların Tatarlara özgürlük vermesi bir tarafa, Çarlık içinde

Tatar kimliği kaçınılmaz bir haldeydi. Osmanlı'da ise durum böyle değildi. Devletlerinin olması sayesinde kaynaklarda yer alan tarihteki sayısız topluluk da sonuçta devlet kaybını izleyen süreç içinde ortadan kalkmıştır.

Bu yüzden, bastırılmak, sindirilmek, yok edilmek istenen etnosun devletinin elinden alınması ve kendi arazisinde etnik müsabakaya zorlanması yeterlidir. Bu hüküm kesinlikle devlet sahibi ve fatih etnosun devlet arazisinde eninde sonunda hâkim etnos olacağı ve diğerlerini yutacağı anlamına gelmez. Ortadoğu ve Avrasya'nın çeşitli bölgelerinde Cengizli Moğol, Galya'da Frank, Rusya'da Vareng/Varyag, Bulgaristan'da Bulgar ve Hırvatistan'da Sarı Oğur Türklerinin gösterdiği gibi, mayalama için yeterli insan kaynağının olmadığı, fatihlerin küçük bir azınlık teşkil ettiği durumlarda da devletin arazisindeki halklar nihayetinde fethedilen büyük topluluğun rengine bürünür.

Ancak tarih bize bir kuralı açıkça göstermektedir: Yükselen bir etnosu, devletini ele geçirinceye kadar durdurma imkânı yoktur. Yapılabilecek tek şey, kanlı savaşlar ve tehcirlerle o etnosu dağıtmak ve ülkesini sadece siyaseten değil, etnik olarak da elinden almaktır. Bu ise çok zor ve çoğunlukla uluslararası yapının iznine ve müsaitliğine bağlı bir seçenektir. Çünkü söz konusu devletin ve o devletin temsil ettiği ulusun bütün hasımları, sevseler de sevmeseler de nesne olan etnosun yanında saf tutacaklardır. Öbür türlü, kurulmuş/kurdurulmuş bir devletin çökertilmesi ve yükselen etnosun mensuplarına bu konuda fazla ümitlenmemelerinin tavsiye edilmesi daha kolay ve sonuç getirici bir çözümdür.

ETNİK GERİLİMİN KAÇINILMAZLIĞI

Etnoslar daima devinim halindedir. Atıl durma imkânları yoktur. Atıl hale geldiklerinde edilgenlik safhasına girmişlerdir, yani etken olan diğer topluluklar tarafından yontuluyorlar demektir. Beşeriyette etnik topluluklar arasında boşluk bulunmadığı içindir ki hiçbir boşluğu kabul etmeyen tabiat bunu da kabul etmez, bir etnosun hareketi daima bir diğerine temas eder. Bundan ise olumlu bir mana çıkarmak çok zordur.

İki etnos hiçbir zaman daimi olarak bir arada yaşayamaz. Biri sürekli diğerini yontmakta, onu kendi hesabına eritmektedir. Tarihte erimemenin tek istisnası Yahudiliktir. Yahudiler de buldukları yerde en azından dillerini kaybederek yaygın/büyük etnosa dâhil olurlar. Almanca, Rusça, Macarca gibi dilleri konuşurlar.

Bir arada bulunan etnosların çatışması kaçınılmazdır. Bir Türk topluluğu olan Bulgarlar gelip Slavların başına geçmişler, kendi isimleriyle bir devlet kurmuşlardır. Sayıları çok az olduğu için nihayetinde dillerini kaybedip Slavlaşmışlardır. Ancak bunun öncesinde hâkim Bulgarlarla yönelttikleri Slavların sık sık görülen iç savaşları vardır. Bulgar devlet adamlarının devletin varlığı adına kendi soydaşlarını feda etmeleri ve çoğunlukla Slavların tarafını tutmaları, Türklüğün erimesini hızlandırmıştır. Türklük bittiğinde, yani tek türlü Slav dilli, Hıristiyan bir topluluk ortaya çıktığında çatışma sona ermiştir. Yorgan gitmiş, kavga bitmiştir.

Bir arada yaşamanın süresini, bir taraf asimile olup yok oluncaya veya siyasetten ayrılıncaya kadar, çoğunlukla devletlerin tutumu belirler. Güçlü devletler tabi tuttıkları etnosları birarada yaşatabilirler; bu da ileride değinilecek olan kurucu etnosun gücüyle orantılıdır. Türklerin gücü ve devletlerinin kesin hâkimiyeti sayesinde Ermenilerle Türkler bin yıl bir arada yaşamış, ancak bunun daha fazla sürmeyeceği görüldüğünde çaresiz olarak birlikteliğe son verilmiştir.

Etnik gerilim illa da sıcak çatışmayı akla getirmemelidir. Hatta geçimsizlik bile söz konusu olmayabilir. Ancak etnosların fertlerin iradesinden bağımsız olarak geliştirdikleri uzun vadeli tutumlar hissedilmeyen bir yoğunlukta diğer etnoslarla bir şekilde mücadeleyi veya müsabakayı öngörmektedir.

ETNOSLAR VE DEVLETLER

Bütün devletler bir etnosun mülküdür. Hanedanlar nihayetinde aile değil, topluluk kimlikleriyle bilinirler. Bütün imparatorluklar da buna dâhildir. Bazı itirazlar mevcut bulunsa da, Osmanlı Türklerin devleti idi. Devlet ideolojisinin diğer etnoslardan fertleri kendisine celp etmesi, hatta yabancı bir etnosa ait bir devletin varlığını kendi çıkarları açısından faydalı gören etnosların olması bu gerçeği değiştirmez. Rus çarlığı Rusların devleti idi. Çarlık ideolojisi binlerce Alman'ı, Tatar'ı, Moğol'u, Fin-Ugor'u kendi hizmetine almış, nihayetinde de Ruslaştırmıştır. İmparatorluk bir etnosun diğerleri üzerindeki hâkimiyetidir. Dayanacak etnik temeli olmayan hanedanlar imparatorluk sahibi olamazlar. Habsburglar sonuçta Doğu Ülkesi'ndeki Almanları temsil etmekteydiler. Alman olmayan bütün topluluklar Habsburg arazisi içinde birer azınlık ve tebaa konumundaydı.

Bu bakımdan ulus-devlet tabiri yanlıştır. Yakın Çağ'daki durumu illa da ulus ve devlet özdeşleşmesi bağlamında incelemek gerekirse, buna tek-ulus-devlet demek gerekir. Tarihte ulus-devlet olmayan bir devlet yer almamıştır. Amerika da nihayetinde Anglo-Sakson göçmenlerin devleti idi. Hâlâ da temelleri itibariyle bu görünümünü sürdürmektedir.

Bir etnosun sınırları içinde bulunduğu devlete karşı tutumu direnç, teslimiyet, uyuşma, çatışma gibi çok farklı şekillerde olabilir. Ama başka devlet sınırları içindeki etnoslar devlet kurucu etnosa karşı, en azından kendi kimliğini koruma ve çıkarlarını savunma anlamında, kesin bir şekilde direniş halindedirler. Ana ülkenin bulunduğu durum genellikle bu davranışın çizgisini belirler. Ana ülkesi işgal altındaki Türkiyeli bir Boşnak veya Çeçen için, aksi bir siyasi ideolojiye mensubiyet olmadığı sürece, Türkiye'deki ana etnosla uyum içinde olmak ve herkesi kendi ülkesine ilgi göstermeye sevk etmek beklenen bir davranıştır. Ama bu yine de kendi kimliğini koruma hususundaki hassasiyeti törpülemeyiz.

Bir ana ülke oldukça, kopuntu ve dağıntıdaki soydaşların kimliğini koruma dürtüleri daha güçlü olur. Anayurt daima hayallerin memleketidir. Bulgaristan Türk'ünün erimeye karşı direncinin en önemli sebeplerinden biri de Türkiye'nin varlığıdır. Bu şekilde ana ülkesi bulunan toplulukların büyük etnos ile bütünleşmeleri, ana ülkesi olmayanlara göre daha zordur. Çünkü nihayetinde söz konusu ana ülkenin mensupları olarak görülürler.

Bir etnosun kendi devleti ile ilişkisi de çoğunlukla çatışma hali değildir. Bu durumun sebepleri farklıdır. Halk iradesi ile devletin siyaseti farklı tecelli edebilir. Devlet halkın bir kısmının veya çoğunluğunun taleplerini karşılayamayabilir. Devlet belli bir azınlığın istekleri doğrultusunda politikalar geliştirebilir. Hatta devlet başka devletlerin etkisi altında bulunabilir. Bu ve benzeri birçok sebep devlet ile halkı karşı karşıya getirir. Tarihte bu bir zorunluluktur. Her yerde ve daima devletler ile halkları karşı karşıyadır. Hatta pek çok devletin çöküşünde halkın etken veya edilgen direnci sorumludur.

Bunun en aza indirildiği durumlar ise tek-ulus-devletin yükselme devirleridir. Bu dönemlerde fertler çoğunluk itibarıyla o devletin mensubu, vatandaşı veya reayası olmaktan gurur duyarlar. Hatta başkaları bu üyeliğe girmek için yarışır. Bugün Amerika'ya göç yarışı, dün Osmanlı'ya gelip gönüllü olarak bağlılık bildiren Hıristiyan Balkan unsurları, Çarlık idaresini memleketlerine davet eden Kafkasya ve Orta Asya'nın han ve beyleri buna örnek gösterilebilir.

Bu dönemlerde devletten kopuk ve bağımsız hareket eden fertler dâhi dönüp dolaşıp kendi işlerini devletin emrine sunarlar. Örneğin, Sibiryayı ilk fetheden Kazak Ataman Yermak burayı çara bağışlamış, Barbaros ve kardeşleri de Cezayir'i Osmanlı'ya hediye etmişlerdir. Kendi şirketleri adına edinimlerini İngiltere Kraliyet Ailesi'ne bağışlayarak ve buralara çağırdıkları İngiliz ordularına rehberlik yaparak sömürge topraklarının genişlemesine en önemli katkıyı yapan İngiliz sergüzeştçiler bu davranışa en özgün örneği teşkil ederler. Üzerinde güneş batmayan Britanya İmparatorluğu'nu kuranlar İngiliz devleti ve ordusu değil, bu devletin mensubu olmaktan gurur duyan vatandaşlarıdır.

Dolayısıyla, buradan çıkartılabilecek sonuç, devletin yükselişini amaçlayanların yapmaları gereken tek şeyin halkın gönlünü almak ve milleti mümkün olduğunca memnun etmek olduğudur. Bunun dışındakiler işe yaramayabilir. Kızılordu gibi bir gücün, Karun mülkü gibi kaynakların, uzayı fethedecek bir teknolojinin, başarılı bir istihbaratın ve şeytanı kışkırtacak stratejilerin olması nihai noktada hiçbir işe yaramaz. Devlet insan kaynağı üzerinde kaimdir. Çağımız insan kaynaklarının verimli kullanılması, yönetilmesi çağıdır. Şirketler gibi devletler de insan kaynağını başarılı bir şekilde yönetip yönlendirdikleri ölçüde başarılı olurlar. İnsan ise, mangutlaştırma yolu hariç tutulursa, ancak memnun ve mutlu edildikten sonra kendisine sunulan hedefleri benimser. Hatta bunun ötesine geçer; kendisi kimseye sormadan ve bir ücret istemeden o hedefler doğrultusunda gayret içine girer. Mesela içinden geldiği için patronlarına fark ettirme amacı gütmeyen çalıştığı şirketin ürünlerinin tanıtımını yapar ya da sırf büyüsün ve yükselsin diye devletin çıkarları için çalışır.

ETNOSUN YÖNETİLMESİ VE YÖNLENDİRİLMESİ

Siyasi yapıların ve bunların devletleşmiş temsilcilerinin etnosu yönetmek ve yönlendirmek istemeleri çok doğaldır. Bunun için öncelikle bir değerler manzumesi yaratmak gerekecektir. Cebir kullanılarak yapılacak geçici karakterdeki işler dışında, kitleler yönetilemez ve yönlendirilemez. Bir ovadaki değişik köylerden toplanan yüz ineği veya koyunu sürmek, sürü içgüdüsüne sahip olmuş, bir mensubiyet duygusuna kavuşmuş, herhangi bir çobanın emrinde eğitilmiş bin inek veya koyunu sürmekten daha zordur.

Bunun gibi, bir söylem etrafında yönlendirebilmek için kitleleri de kimlik bilincine ulaştırmak gerekir. Bu bilinç illa etnik olmak zorunda değildir. “Ey Dünya işçileri!” denir, “Ey Müslümanlar!” denir, “Ey İsa’nın müminleri!” denir. Sonuçta hepsinde kimlik oluşturuca ortak bir değere atıf yapılır. Ama genel olarak etnik söylem tercih edilir; tarih ve toplumun zorlayıcı gerçeği de budur. Çünkü belirtildiği gibi, siyasi yapılanmanın en üst biçimini temsil eden devletler eninde sonunda etnosa dayanırlar. Kuru kalabalıktan ya da kitleden bir şey çıkmaz. Bir şeyler yapabilmek için etnik bir kıvama gelmek, ideal noktada ise millet olmak gerekir.

Tarihi, milletleşmiş topluluklar yaratır. Basiretli ve kahraman önderlere sahip oldukları ölçüde de yönlendirirler. Aksi takdirde nesne haline gelirler. Etnosun korunması için de milletleşme ve ardından devletleşme gereklidir. Özellikle yükseliş devrindeki milletleşmiş etnoslara güç yetirme imkânı yoktur. Büyük güçler dâhi onlarla uzlaşarak hareket ederler. Selçuklu idaresinde yeni bir kimlik dinamizmi ile yükselen, sönmüş olan Oğuzluktan parlayan Türklüğe/Türkmenliğe terfi eden topluluk Moğollarca siyasi ve askeri olarak ezilmiştir, ama Moğollar nihayetinde kendi soy köklerini anlatırken bir meşrulaştırma vasıtası olarak kendilerini Türklerle aynı ataya, Oğuz Kağan’a nispet etmişlerdir. Yani geldikleri noktada yine eski Türk gelenekleriyle uzlaşmak zorunda kalmışlardır.

Bunun tersi de geçerlidir. Bir millet; halk, kitle, yani hiçbir şey haline getirilmek istenirse, onu tarihi süreç içinde sıfırlamak arzu edilirse, daha önce vazedilmiş değerlerini ortadan kaldırmak, onu değersizleştirerek küçümsemek yeterli olacaktır. Bu değerlerin ortadan kalkması nispetinde milli tutum ve tepki azalacak, dolayısıyla hasım taraf için o millet tehlikesizleştirilecektir. Bunun anlamı “barış meydanında” kazanılan bir zaferdir. Bu yüzden, herhangi bir milli değere saldırı bir ülkenin başkentine askeri saldırıdan farksızdır ve aynı ciddi önlemlerle savunulması gerekir. Bu yapılmıyorsa, ya ilgili ve sorumlu kimseler aymazlık içindedir ya da bizzat milleti halklaştırma projesini yürüten takıma dâhildirler.

Bir etnosun yönetilmesi ve yönlendirilmesi sırasında oluşturulacak değerler içinde kök hikâyeleri çok önemlidir: Örneğin, Türklerin aslı, anavatanı, Anadolu’yu yurt tutuşu, başka yerlerdeki akrabaları bu anlamda önemli bir yere sahiptir. Güncel olanlar öncelikli olmak üzere, Atatürk, Seyit Onbaşı, Gazi Osman Paşa gibi siyasi kahramanlıklar da önemlidir. Bunlar birer değerdir ve o kişilerin tarihi hatırandan ve gösterilecek vefadan ziyade, milletin çıkarı ve geleceği için millet hafızasında korunmaları gerekir. Örneğin Atatürk’ü sevmeyen birisi, eğer milletini seviyorsa, milletin hatırı ve çıkarı için Atatürk’ü sevmek ve yüksekte tutmak durumundadır.

KİMLİĞİN SAVUNULMASI VE PEKİŞMESİ

Belli bir kimlik her aşamasında etrafındaki kimliklerin tazyikiyle karşılaşacaktır. Bu yüzden korunması, güçlendirilmesi, pekiştirilmesi ve savunulması önem taşır. Aksi takdirde, bu vadide yaşama imkânı azalır. İnsanlar birbirine karşı kurt gibi davranmayabilir, lâkin kimlikler çoğunluk itibarıyla kurt gibi davranırlar ve birbirlerini yiyerek yaşarlar. Burada doğal seçilme yoluyla evrim gibi bir olgudan bahsedilmemektedir. Yani güçlü olan kimlikler ayakta kalır, zayıf olanlar yutulur şeklinde bir kanun yoktur. Zamanı gelen ayağa kalkar, vakti saati gelen de ecel ile buluşur.

İnsanlar ancak kimliklerini savunma ve pekiştirme konusunda bir şeyler yapabilirler. Bunların da sonucunun nereye gideceğini kestiremezler. Aşırı pekişmiş bir kimlik kendi yaşam alanında öfke celbedip, komşularından gelecek tazyiklerle daha hızlı bir ölüm yoluna da girebilir. Yine de, ucunun nereye varacağı bilinmemesine rağmen, yapılacak en makul şey kimliğin korunması için tedbirler almaktır. Yoksa savunmasız kalan kimliğin yutulması kolaylaşır.

Daha önce bahsedilen etnos oluşum sürecindeki olguların tamamı yükselme devri boyunca kullanılır, duraklama ve çöküş devirlerinde ise 'hatırlanır'. Nostaljinin içinde hayattan yorulma vardır; özlenen şey aslında bir dönem sahip olunan enerjidir. Birer toplumsal birim olarak etnoslar yükselme devirlerinde kurucu ata veya farazi kök topluluk etrafında gelişmiş kimliklerini vurgularlar ve bundan güç alırlar, ancak bu esnada tarihin anılması değil, yapılması söz konusudur. Yorgun etnosların ise artık hem oturup anacak ciddi bir mazi birikimleri vardır, hem de zaten tarihi mirasın kullanılması dışında tarih yapmaya mecalleri kalmamıştır. O zaman "Biz bir zamanlar ne milletmişiz" türünden edebi mazmunlar sıkça görülmeye başlar.

Hem büyük hem küçük etnosların kimliği koruma çabası olarak haksızlığa uğramalarına, tarihi yoldan çıkarılmış olmalarına vurgu yapılır. Büyük etnoslar yorgunluk devirlerinde başka kimlikleri hedef alarak ömürlerini uzatmak için idman yapmaya çalışırlar. Örneğin kimi Almanlar Türklerin, İngilizler Pakistanlıların, Fransızlar ise Mağriblilerin kendi toplumsal düzenlerini bozduğunu ve 'kirlettiğini' düşünürler. Hatta Almanlar bir dönem Yahudileri toplumsal düzenlerinin habis urları olarak görmüşlerdir.

Burada esas amaçlanan şey düşman olarak görülen unsurların yok edilmesi değil, buna yapılan vurgu ile kendi kimliğinin canlandırılmasıdır. Yorgun bitkin kimlik ayağa kalktıktan sonra hasımlar için nasılsa kolayca çözüm bulunacaktır. Yani gerçek veya farazi düşmanlar panzehir olarak kullanılır; onlar üzerinden şifa aranır. Bunu en çok günümüz Amerikan siyasetinde görmek mümkündür. Amerikalılar artık gerilemeye başladığı düşünülen kimliklerini takviye için birçok hayali düşman üretebilmekte, bunlara eylem bile yaptırmakta, hatta uzaklarda cephele açarak fiili düşmanlarla karşı karşıya gelmektedir. Burada bu düşmanlara karşı korunma güdüsü sayesinde Amerikan kimliğinin dağılmasının önüne geçmek birinci amaç olarak gözükmektedir.

Küçük kimlik ve etnoslarda ise daha çok uyumsuzluk ve haksızlığa uğrama propagandası yapılır. Bu durum toplumlarda yoğun olarak gözlemlendiği için örneklendirmeye gerek yoktur. Ama gözden kaçırılmaması gereken bir gerçek var. Erimekte, yok olmakta olan topluluklar Ermenilerin soykırım, Sırların Türk boyunduruğu yılları iddialarında olduğu gibi geçmişte kendilerine yapılan haksızlıkları veya haksızlık olarak niteledikleri veya ürettikleri şeyleri tekrar gündeme getirirler.

Yükselmekte olanlar ise hak ettikleri konumun kendilerine verilmemesinden, kamusal alanda haksızlığa uğramalarından şikâyet ederler. Mesela Kosova Arnavutları veya Çeçenler kendi bölgelerini kendileri yönetmek, bağımsız olmak isterler. Sırlar veya Ruslar ile bir arada ve özellikle de onların egemenliğinde yaşamak, bu etnoslar için sürekli bir haksızlığa maruz kalmak olarak nitelenir. Bu şekilde kimlik daha da güçlenir, etnosun gücüne güç katar. Çökmekte olan topluluklarda ise haksızlığa uğrama vurguları sadece geçici bir kışkırtma sağlar ve etnik yaşam ümidine fazla katkısı olmaz. Yani, aslında böyle yapmakla ulusun ayakta kalması için kendi dinamiklerine güvenmek dışında başka çareler aranır.

ÇÖKEN ETNOSLARDA KİMLİK VURGUSU

Sırparda haksızlık propagandası yoğun bir radikalliğe yol açmıştır, “bir zamanlar...” nostaljisi içinde bütün siyasi toplulukların bağlı olduğu ulusal bir program olan “Büyük Sırbistan” projesi uygulamaya konmuştur. Ancak bu yöndeki çabalar uzun vadeli bir ulusal yaşam ümidinden yoksundur; kendi dinamikleriyle nereye kadar gideceğinden emin değildir, bu yüzden de örneğin ‘Rusya Ana’nın gelip kendilerini kurtarmasını beklemekte, uzun vadeli ümitlerini ona bağlamaktadırlar. Hâlbuki Sırplığın yükselme devrine eşlik eden Orta Çağ Sırp devleti önce çok güçlü Bulgar devletini, ardından da Bizans ve Macaristan’ı dize getirerek bir dönem Balkanların en büyük gücü haline gelmiştir. Bunun için de bir yardım beklentisinde olmamıştır.

Herkes her zaman yardıma ihtiyaç duyar. Yardım sahip olunan gücün artması demektir. Daha fazla güç, daha fazla iştir. Ancak bu yardımın, ümidin ya da kendine güvenin yerini alması zor ve acınacak bir konumda bulunulduğunu gösterir.

Etnosların yaşama ümidi konusundaki değerlendirmesi en iyi eritme güçlerine bakılarak yapılabilir. Dün akvam-ı beşerden devşirdikleriyle güçlü bir Amerikan ulusu ortaya çıkararak dünyaya hâkim olan (halen de bu mirası devam ettiren) Amerika, bugün içine yeni aldığı kimlikleri eritemiyorsa, hatta bu kimlikler daha önce Amerikan toplumuyla bütünleşmiş kimlikdaşlarını alıp kendi özlerine döndürüyorsa, kısaca şu anda Amerika bir kopuntular, diasporalar cenneti haline geldi ise eritme gücünü kaybetmiş, hatta süreç tersine dönmüş, yani çözülme devresine girmiş demektir.

Dış etki olarak eski Doğu Bloku’ndaki gelişmeler bu süreci kimi noktada tetiklemiş, kimi noktada ise hızlandırmıştır. Zemin olarak ise en fazla katkıyı -bir tezat olarak- Amerika’nın kendi ürünü olan internet yapmıştır. İnsanlar köklerinin buldukları ülkelerdeki gelişmeleri takip ederken aslında kendi köklerinin farkına varmaya başlamışlar, bunun için arayışa girmişler, atalarının yurdundaki insanlarla en kolay iletişimin yolunu ise internette bulmuşlardır. Soydaşlarla iletişim, Anglo-Sakson asıllı olmayan Amerikalılar için yeni bir kimliği veya atalarının unutulmuş kimliğini yeniden benimsemekle sonuçlanmıştır.

Çökmekte olan etnoslar dağılan kimliği toparlayabilmek için bazen mantık sınırlarının ötesinde vurgulara başvururlar. Bu vurgu ancak uygun tarihi şartlarda mümkündür. “Düğün değil, bayram değil” nevinden birdenbire ortaya atılan vurgular ters tepki bile yaratabilir. Şartlar bazen kendiliğinden, bazen de suni olarak ortaya çıkar. Örneğin Bosna’daki Sırp saldırıları Yugoslavlık içinde erime sürecine girmiş bulunan Boşnak kimliğinin toparlanmasını sağlamıştır. Kuzey Azerbaycan’ın bağımsız bir siyasi birim olarak ortaya çıkışı, Güney Azerbaycan’daki öz kimliğe dönüş sürecini hızlandırmıştır. Neredeyse İspanyol asıllı oyuncusu bulunmayan Real Madrid’in başarıları İspanyol kimliğinin öne çıkması ve pekişmesine bir vasıta teşkil ederken, buna karşı

bir gelişme olarak Barcelona'nın başarıları Katalan kimliğini devindirmektedir. Aynı ilişkiyi belki Real Sociedad ile Bask kimliği arasında da söylemek mümkündür.

Bunlar kendiliğinden oluşan şartlardır. Amerika'nın gerek sanal, gerekse gerçek ortamda kendisini hedef alan küresel bir terör üretmesi ve bunun karşısında eyleme geçmesi ise yapay şart oluşturmaya örnektir. Bu şartlar bir merkezi beynin, politbüro'nun kararları istikametinde oluşturulur. Birtakım devletler, çoğunlukla da bir etnosu temsilen ortada bulunan örgütler ki çoğu terör örgütüdür, bu yola başvururlar. 1876 Bulgar İsyanı veya Güneydoğu'daki PKK faaliyetlerinde olduğu gibi, örgütsel faaliyetlerde başka devletler de işin içinde olabilir. Eylemlerin bir kısmında örgütlerin temsil iddiasındaki kendi masum insanları hedef alınır ve suç hâkim devlete veya etnosa yüklenir. Böylece hem uluslararası camiada hâkim gücün haksızlığı ve 'mazlum' gücün haklılığı kanıtlanmış, hem de örgütün siyasetini tasvip etmeyen kitlelere yönelik bir propaganda malzemesi bulunmuş olur. Hiçbir alanda hiçbir başarısı bulunmayan Miloşeviç'in iktidarını uzatan şeyin, Sırp halkına yapılan haksızlıklar üzerinden geliştirdiği siyasetler olduğu unutulmamalıdır. Aynı şeyi George Bush'un da yaptığı görülmektedir. Böylece, yönlendirilmiş kimlik vurgu süreçlerinde, şahsi siyasi ikbal ile ulusun irkilip toparlanması eşzamanlı ve bakışımı iki hedef olarak yer alır.

Genel olarak, çöken etnosların ihtiyari veya gayri-ihtiyari olarak huruç hareketleriyle durumlarına çare bulmaya çalıştıkları söylenebilir. Mevcut gidişat zaten bu etnosların aleyhinedir. Çöküşün fark edildiği an ise artık uzun vadeli projelerden medet umma zamanı geçmiştir. Toparlanma sürecini mümkün merteye hızlandırmak gerekmektedir. Bu huruç çoğunlukla yoğun bir fetih hareketi olarak gerçekleşir. Burada yükselen etnos ile (krş. Moğollar, Osmanlı Türkleri, sömürgeci İngilizler) çöken etnosun huruçlarını ayırt etmek gerekir. Japonya'nın yayılması birinci türden iken, Almanya ve İtalya'nın 2. Dünya Savaşı'nı başlatmaları ikinci türden bir tarihi sebebe dayanır. Bu iki milletin dünyanın geri kalanı tarafından askeri olarak cezalandırılması huruç enerjisinin sadece bir kısmını ortadan kaldırmış, daha sonra iktisadi alanda bu huruç sürmüştür.

Sanılanın aksine, iktisadi çöküş (bunalım değil) kolay gerçekleşmez. İnsanlar ekmecklerine kimliklerinden daha çok sahip çıkarlar ve genelde herkes maddi güce sahip olmayı ister. Almanya ve İtalya'daki etnik tutku kaybı iktisadi gerilemenin çok ötesinde ve öncesinde var olan bir süreçtir. Azınlık sorunlarının bulunmaması bu iki ülke için büyük şans olarak değerlendirilebilir. Ancak bölgesel farklılıkları ayrılık unsuru haline getirmeyi başarmaktadırlar. Özellikle Almanya'daki etnik tutku kaybını bu ulusun eritme gücünü kaybetmesinden anlamak mümkündür. Almanya'da bulunan ortalama bir Türklük, ortalama bir Almanlığı kendi evinde eritme, Türkleştirme gücüne sahiptir.

TÜRK KİMLİĞİNİN DURUMU

M.S. ilk bin yılın sonlarına doğru Oğuzluğun ölüm döşeğinde bir etnos olduğuna ve sonunda yok olduğuna daha önceki bölümlerde değinilmişti. Yeni bir kültür ve medeniyet dairesi ve yeni bir coğrafya, gücünü yitiren Oğuzluktan yeni ve güçlü bir millet ortaya çıkarmış ve bu millet bütün dünya tarihinin en önemli siyasi güçlerinden birini kurmuştur. Üstün kültür daima ilkel ve geri kültürleri eritir; bu yüzden kültür seviyesi üstün olan etnoslar diğerleri karşısında baştan şanslıdırlar.

İlk bin yılın sonunda sadece Oğuzluk değil, genel olarak Türklük öyle bir gerileme içindeydi ki, Hazar ve Karadeniz'in kuzeyinden Avrupa'ya dolan milyonlarca Türk, kendilerinden kültürel bakımdan çok geri olan Slav, Ulah ve Fin-Ugor kavimleri arasında eriyip yok olmuştur. Bu yok olanlardan biri de Oğuzların büyük koludur (tamamı Anadolu'daki en küçük vilayeti bile dolduramayan bugünkü Gagauzların Oğuz bağlantısı hakkında kesin bir bilgi yoktur). Buradaki tarihi tezat sadece geri kültürlerin üstün olanları yutmasında değil, yutulanların sayısının neredeyse yutanlar kadar fazla olmasında yatar. Bu yüzden bugün Ukrayınlerin, Romenlerin, Bulgar ve Macarların kanında baskın bir şekilde Turanî unsurlar vardır, ancak kendilerinin Türklükle ilgisi yoktur.

Buna karşılık Hazar Denizi'nin güneyinden geçen ve sayıları kuzey yolunu seçenlere göre çok fazla olmayan Türkler, kendilerini bir iki kuşak içinde yutması mukadder çok güçlü kültür çevrelerinin ortasına düşmüşlerdi. Geldikleri bölgelerde İran, Arap, Ermeni ve Bizans kültürleri gibi çok ileri oluşumlarla karşılaşmışlardı. Bunların hiçbirisi Türklüğü eritemediği gibi, tam tersi olmuştur. Kuzeydeki gibi güneyde de tarih tersine işlemiştir. Türkler Acem, Ermeni ve Rumların yaşadıkları araziye etnik olarak dönüştürmüşler; çok kısa bir sürede Türkleştirmişlerdir. Normalde, Türklerin bu güçlü kültürler arasında birkaç kuşak içinde yok olmaları beklenmekteydi. Hâlbuki diğerleri Türklerin arasında yok olmuştur. Adeta aynı günlerde Karadeniz'in kuzeyinde verilen etnik kayıplar güneyinde telafi edilmekteydi gibi bir yorum yapmak yanlış olmayacaktır.

Bugün, Anadolu Türklüğü de sönmekte olan etnoslar arasında yer almaktadır. Türkiye'de Türk kimliğinin revaçta olmayışı, adeta başka kimliklere yöneliş, ülkemizde uygulanan kimi siyasetlerden ziyade, tarihin genel akışıyla alakalıdır. Büyük etnosların ortalama ömrü bin yıldır ve Türklük bu bakımdan ömrünü tamamlamak üzeredir. Ancak, daha önce belirtildiği gibi, bir etnosun sönüşü onun mensuplarının fiziki olarak ortadan kalkması demek değildir. Hatta başka kavimlerin bünyesinde erimesi bile çok fazla görülen bir olgu değildir. Sönen etnoslar genellikle kendi türünden üst oluşumlar içinde kalıtsal varlıklarını devam ettirirler; arkalarında izler bırakırlar.

Bu bağlamda dikkat edilmesi gereken bir başka husus, sönme dönemi ile dinlenme dönemi eş zamanlanan etnosların neredeyse istisnasız olarak bir diriliş yaşadıkları gerçeğidir. MS ilk bin yılın sonlarında Türklük sönmeye başlamıştı ama aynı zamanda Çin’de T’ang hanedanının çökmesi, Orta Asya’da Arap fetihlerinin durması, Batı’dan ise hiçbir tehdidin gelmemesi sayesinde Türklük yeterince uzun bir dinlenme dönemine girmişti. Etnik tutku kaybolsa da, nüfusta gerileme değil, ilerleme olmuştur. Bu barış dönemi yaşanmasaydı, Türklüğün sonraki mukadderatı çok daha farklı ve olumsuz yönde tecelli ederdi.

Türklüğün Anadolu’daki tarihinin tam ortasına tekabül eden, Bayezid ve Yavuz yıllarını da bu şekilde dinlenme dönemleri olarak görmek mümkündür. Bu dinlenme safhası olmasaydı Fatih döneminin yorgunluğu atılamazdı ve Kanuni dönemi yaşanamazdı.

Atatürk “yurtta sulh, cihanda sulh” umdesini ilan ederken sadece savaş yorgunu milletin dinlenmesini mi arzu etmişti, yoksa daha geniş bir cepheden bakıp etnik dinlenmeye ihtiyacın olduğunu mu görmüştü? Bunu bilmek mümkün değildir. Ancak Türk halkı buradaki dileğe elhak mazhar olmuştur. Atatürk’ün vefatının üzerinden ortalama bir insan ömrü kadar zaman geçmiş, ancak Türkiye hâlâ barış ortamında, Anadolu Türklüğü de etnik dinlenme döneminde bulunmaktadır. Bu dönemde Türkiye nüfusunun beşe katlanmış olması, etnik dinlenme çağının tarihi bir dönemeç olarak önemini göstermektedir.

Kısaca, tarihi tecrübeler etnik kimliği aşınmış olsa bile, dinlenme dönemini başarı ile atlatmış toplulukların yeni bir enerji ile kendilerini dönüştürdüklerini ve tarihteki yerlerini aldıklarını göstermektedir. Dolayısıyla, Türkiye’de Türklüğün etnik ömrünü tamamlıyor gözükmesi, öte yandan yeni bir döneme girişin işaretçisi olarak algılanmamalıdır. Bu döneme geçiş ise ancak bir zihniyet dönüşümünü sayesinde mümkün olabilir. Çünkü dinlenme döneminde kendini yenilemiş, onarmış ve yeniden üretmiş topluluklarda zihniyet dönüşümü yaşanmadıysa, tarih kaldığı yerden aynı mecrada işlemeye başlamakta, dirilme yerine ömrün biraz daha uzaması söz konusu olmaktadır. Zihniyet dönüşümü gerçekleştiğinde ise ortaya yeni bir güç çıkmaktadır.

AB VE TÜRK KİMLİĞİNİN GELECEĞİ

Bir tarafta güç kaybeden ve sönen, bir tarafta ise hayli dinlenmiş ve gençleşmiş olan Türklüğün önüne küresel anlamda değişik strateji önerileri konulmaktadır. Bunun sebebi, tarihi mirası ve jeopolitik konumuyla hâlâ küresel seviyede yer almasıdır. Avrupa, Asya/Avrasya, Türk dünyası ve İslam dünyası belli başlı dört seçenek olarak sunulmaktadır. Ancak bu stratejik açılımlarının esası, ilk ikisinde savunma, son ikisinde ise taarruz olmakla birlikte, bir üst kimliğe iltica etmeye dayanmaktadır.

Üst kimliğe iltica veya yeni bir üst kimlik inşası yardım ihtiyacından kaynaklanır; bu ise belli konularda acz ve çıkmaz içinde bulunmanın delilidir. Büyük güçler buna ihtiyaç duymazlar. Bir üst kimlik biçimi olarak algılanabilecek olan ittifaklar ise ancak hedefe daha kolay ve el birliğiyle varmak veya güç birliği eden diğer büyük güçleri dengelemek maksadıyla gerçekleştirilir. Küçük ülkeler ise çoğunlukla savunma, bazen de pay koparma niyetiyle ittifaklara girerler.

Nüfus dinçleşmesi ile kimlik bitkinleşmesi arasında bocalayan Türkiye tamamen savunma amaçlı stratejiler geliştirmektedir. Aslında görünürde kendisini rahat savunabilecek bir konumdadır ve hatta kendi başına küresel sonuçları olacak stratejiler de geliştirebilir. Ancak Türklüğün sönüşünde etken olan öğelerden birisi olarak, ulusun çok uzun bir süredir iç sorunlarını halledememesi, en ufak, en sıradan, bazen en hayati konularda bile birlik sağlayamaması, artık bu ülkede sorunların milletin kendi bünyesinde çözülebileceğine dair ümitleri kırmış, sonuçta da bir hakeme/hâkime ihtiyacı doğurmuştur.

Genellikle hakeme başvurmaya itiraz edilmez. Neredeyse hiçbir konuda birlik sağlayamayan Türk halkının AB konusunda ittifak etmesi (ki, AB'ye karşı çıkanlar da bu kuruluşun kendisinden ve doğasından ötürü değil, AB üyeliğinin Türkiye içindeki siyasi hasımlarına getireceği faydalardan çekindikleri için muhalefet etmektedirler) bu türden bir davranıştır. Buna göre, çözülemeyen ve nihayetinde Türk kimliğinin varlığını sekteye uğratan sorunlar AB düzleminde çözülecektir. Herkes bu açıdan birtakım beklentiler içindedir. Etnik ve dini azınlıklar daha fazla hak, dindarlar daha özgür bir ortam, profane hayat tarzı isteyenler halkın hayatından dini daha fazla çıkaracak doğal bir çevre, herkes daha gelişmiş bir ekonomi ve yüksek hayat standardı beklentisiyle AB üyeliğini desteklemektedir.

Halkın büyük çoğunluğu için AB taleplerindeki bir boyutun da Türk kimliğinden kaçış olduğu göze çarpmaktadır. Tıkanan ve mevcut haliyle yaşama ümidi azalan Türklüğün, daha önce belirtildiği gibi, kendisini koruyabilmek için bir huruca ve/veya kimlik dönüşümüne ihtiyacı vardır. Hem içinde bulunulan şartlar, hem de halkın talep ve tercihleri şu an için meyledilecek

kimliğin Avrupalılık olduğunu göstermektedir. Ancak bu kimlik Türklüğe bir takviye ve himaye için öngörüldüğünden, bugün doğası Türklük ile uyuşsa bile, nihayetinde (kâğıt üzerinde) ulusal kimliği yutma eğiliminde bulunacaktır. Çünkü Türklüğün başı kendisi ile derttedir; adeta kendisinden kurtulmak için Avrupa'ya kaçmaktadır. Bunun mukadder sonucu, tarihsel bir kuram geliştirildiğinde, işler yolunda giderse, murada ermekten başka bir şey olamaz.

Ancak üç husus Avrupa içinde Türk kimliğinin erimesinin kolay olmayacağını göstermektedir. Birincisi, sığınılan kimlik ideal bir seçenek değil, mevcut tarihsel zorunlulukların eseri olarak tercih edilmektedir. Türkiye'nin önünde başka gerçekçi seçenekler olsaydı ulus onlara yönelirdi. Bugün gelinen noktada, bin yıldır çatışılan ve hasım olarak görülen kimliğe tam teslim olursa bile, hafızalar hâlâ çalışmaktadır ve doku uyuşmazlıkları kendini gösterecektir. Bu yüzden, kimliklerin etkileşim süreci buhran ve bunalımlara, belki depremlere gebecektir. Avrupa'nın kenarında yaşanamayan ve belki de son iki asrın sorunlarının temelinde yer alan Avrupalılaştırmanın, Avrupa'nın içinde pürüzsüz yaşanacağını ummak yanılğı ve tahmin hatası olabilir. Bu yüzden, Türk halkı belki Avrupa'dan umduğu birtakım faydaları edinebilir, ancak onunla kimlik bütünleşmesine girmesi zor bir ihtimal gözükmemektedir.

İkincisi, ilkiyle ilgili olarak, Türkiye'de Türklükten kaçış bir vakadır, ancak Türk kültürünün temel taşlarından biri olan İslamiyet'e yeniden yöneliş vardır. Uygun stratejilerle bundan genel bir onarma vasıtası olarak yararlanmak mümkündür. En azından bu vakadan Türk kimliğinin çözülüşünün bütün kültürel katmanlarda aynı anda cereyan etmediğini görmek mümkündür. Bazı noktalarda kimlik öğeleri sağlam durmakta veya aynı derecede eriyip güç kaybetmektedir.

Hatta Türklük çözülmekle birlikte, öne çıkan alt etnik kimlikler nihayetinde birbiriyle ve genel Türklük ile ortak bir kültüre mensubiyeti sürdürmektedir. Türklüğü hiçbir şekilde kabul etmeyen, muhalefet eden bir kimse dâhi kültürel yönden ana ülkedeki akrabalarına değil, Anadolu Türklerine benzemektedir. Tecrübeler göstermiştir ki, Türkiye'deki alt etnik kimlik mensupları ana ülkelerine gittiklerinde veya oradan gelen soydaşlarını gördüklerinde, aradaki kültürel doku farkını görmüşler ve büyük oranda Türk kimliğine dönüş yapmışlardır. Hatta Bulgaristan Türklerine Türkiye'de etnik mensubiyeti çağrıştıran "Bulgar muhaciri" ve kimi zaman doğrudan Bulgar denmesi gibi, bu kimselere de gittikleri ana ülkede Türk denmektedir, çünkü kültürel olarak büyük ölçüde Türkleşmişlerdir. Bir kültürel ayırım ifadesi olarak ısrarla korunan birkaç unsur (bir iki yemek türü, halk oyunları, vs.) gerçek hayatta merkezi öneme sahip değildir. Üstelik diğer tarafta dil artık Türkçe'dir; yani en başta oradaki soydaş ile anlaşma imkânı bulunmamaktadır. Araya bir de din farkı girince Türk kimliğinden kopan veya onu reddeden bireyler kendi esas kimliğini koruyan soydaşlarıyla dâhi bütünleşememektedir.

Üçüncü husus ise, her ne kadar Türklük sönmekte ise de, Avrupa'nın da dinç ve atılgan etnoslardan oluşmadığıdır. Üstelik Türklüğün dinlenme dönemini yaşamasına mukabil, büyük ve küçük çoğu ulusunun sönmeye safhası Türkiye'nin ilerisinde olan Avrupa'nın 2. Dünya Savaşı'ndan itibaren başlayan dinlenme çağı, sanayi-ötesi topluma dönüşüm aşamasıyla eş zamanlıdır. Bunun sonucu, sanayileşmiş toplumda nüfus artışı duracağı için, dinlenme döneminde beklenen verimin alınmaması, dolayısıyla etnosların dinleşmemesi olmuştur.

Avrupalı etnosların tarihi serüvenlerinde Türklük kadar bitkin düşmedikleri bir gerçektir, ancak etnosun sönüşi hadisesi bitkinlik ile doğrudan alakalı değildir. Sönüş her halükarda yaşanacak olan bir süreçtir. Tarihi miraslarına dayanarak dönüştürme güçleri yüksek bile olsa (krş. Fransız kültürüne karşılık Mağribli göçmenler), yaşlı etnoslar bu işi tam tekil yapamazlar, bütün yapılan iş de bir rüzgârda yıkılacak kadar zayıftır. Eridiği düşünülen alt kimlikler, hafızaların uzandığı menzile içinde, tarihi an geldiğinde özlerine dönmeye hazırdırlar. Bunu engelleyen tek şey o anın gelmemesi, yani ana etnosun gücünün sürerliğidir.

Dolayısıyla AB üyeliğinde Türklüğün bazı beklentilerine cevap bulunarak yaşama ümidi artırılabilir, ancak Avrupa çözülen Türk kimliğinin yerine ikame edilecek bir değer sunamamaktadır. Çünkü bunu sağlayacak enerjiden yoksundur. Bu yüzden, AB üyeliği mevcut durumda Türk kimliği için bir tehlike teşkil etmemektedir. Üstelik, beklentilerin alınıp ümitlerin artmasıyla mevcut veya dönüşmüş Türk kimliğine yeniden rağbet söz konusu olabilecektir. AB'nin sadece ülkenin mevcut bazı güncel sorunlarına çare olması ve iyileşme sağlaması değil, Türklüğün genel etnik hastalığına da deva olması mümkün gözükmemektedir.

Bunun dışındaki seçenekler şöyle sıralanabilir:

- Mevcut durumun devamı. Bu, etnik ölümün mukadder olması ve kabul edilmesi anlamına gelmektedir. Yani ölüm yolunun tercihidir. Buna bilhassa hasımlar sevinecektir.
- Bir huruç denemesi. Bu denemenin başarısı uluslararası şartların ve tarihi zeminin müsaitliğiyle alakalıdır. Bugün için böyle bir şans bulunmamaktadır. Üstelik, şartlar uygun olduğunda bile hurucun başarısı kesin değildir.
- İki asırdır yapılamayanı yapıp milleti ortak bir potada buluşturmak, ortak tatminin azami noktasını halka sunmak. Şu an için üzerinde herkesin veya ekseriyetin oybirliği edeceği ortak tatmin noktaları tam demokrasi ve gelişmiş bir ekonomidir.

Kuşkusuz istekler bitmez, hele ideolojiler kendi hedeflerine varıncaya kadar hiçbir şeyden tam olarak memnun olmazlar. Ancak ortak azami tatmin noktasına varıldığında başka istekler için zemin ve bahanelerin büyük ölçüde ortadan kalkacağı da bir gerçektir. Azami tatmin noktası, aynı zamanda azami birlik demektir. Bu başarıldığında Türkiye’den ve Türk kimliğinden kaçışın önüne geçilebilir ve süreç belki tersine çevrilebilir.

Ayrıca, daha önce değinildiği gibi, halkı memnun etme derecesi devletin gücü ile doğrudan ilişkilidir. Halka azami tatmin noktasının sunulması, büyük ölçüde devlete bağlılığı da sağlayacaktır. Bu ise devletin güçlenmesi demektir. Güçlü bir devlet ve halkı, artık savunma amacıyla kimi üst veya alt kimliklere kaçmaz, bunun yerine kendi kimliğine sarılır. Üstelik, artık savunma değil ilerleme ve yayılma stratejileri geliştirileceği için, bölgesel ve küresel siyasetlerde seçenekler artar, zorunluluklar ortadan kalkar. Bu ise iyi niyetli kimse ve çevreler için nihai hedeftir.

Son olarak, AB üyeliği Türkiye’yi parçalanmaya (Güneydoğu’nun kopuşuna) götürür mü sorusuna değinilecektir. Eğer mevcut siyasi bölünme, daha da kötüsü etnik çökme ve parçalanma sürecini durdurmak için AB dışında çareler önerebilirse, bu konuda yorum yapmak mantıklı olabilir. Öbür türlü, soru kökeninde yanlış ve anlamsızdır. “Mevcut bölünme süreci AB’de devam eder mi?” şeklinde bir cümle kurulmalıdır. AB bir güvenlik ve savunma teşekkülü değildir. Bu konudaki stratejiler AB siyasetinden bağımsız olarak yürütülür. Dolayısıyla, eğer çözümü kolluk güçlerine bırakılmaya devam edilecekse, Türkiye’nin şimdiki kolluk önlemlerinin aynısı ve hatta daha fazlasını alması ve önlemleri sürdürmesinde AB engel teşkil etmez. Ancak edinimlerin sorunun gidişatını değiştirmesi beklenebilir. Bundan daha kötü bir gidiş olamayacağı için, AB içindeki her türlü sonuç olumlu olmak durumundadır.

Hatta genel çerçeve stratejileri dâhi Türkiye açısından olumlu sonuç verecektir. Güneydoğu’nun Türkiye’den kopuşu ve bağımsız bir devlet olması gibi bir senaryo kuşkusuz AB üst birimlerince kasada tutulmakta ve bazen resmi metinlere yansımaktadır. Bu bölünme gerçekleşirse, ortaya çıkacak Kürt devleti de AB’ye üyelik süreci içinde bulunacaktır. Ancak Türkiye’nin AB standartlarını yakalamasında ayakbağı olan Güneydoğu’nun kendi başına bu standartlardan ne kadar uzağa düşeceği ortadadır. AB’nin genişleme projesine artık burayı da dâhil etmesi, bizzat kendi sonunu işaret eder; zira bu durumda proje amacından sapmış, iyice sulandırılmış olur. Bu şekilde AB’den uzaklaşacak bir bağımsız Güneydoğu’yu ilgili taraflardan hiçbirisi istemez.

Etnik kimliklerin devinimi açısından bakıldığında yine aynı açmazlarla karşılaşılır. Türklüğün Anadolu'daki mukadderatı, AB dışında şimdiki önlemlerle şimdikinden daha iyi hale getirilemez. Başka bir ifadeyle, Anadolu'daki mevcut etnik devinim süreci AB içinde şimdikinden daha kötü cereyan edemez. Aksine, daha önce azami ortak tatmin konusunda belirtildiği gibi, birtakım isteklerin karşılanması başka istekler için bahaneleri, dolayısıyla ümitleri ortadan kaldıracığı için, mevcut devinimin seyrinde değişiklikler beklenebilir. Yani, Kürtlüğün yükselişinin temelinde bulunan etnik tutku bir derece törpülenmiş olur. Her halükarda, AB üyeliği Türk kimliği için mevcut durumdan daha kötü ihtimaller içermemektedir.

YAZAR HAKKINDA

Osman Karatay

1971 yılında Çorum'da doğdu. 1983 yılında Çorum İnönü İlköğretim Okulu'nu, 1989 yılında Çorum Atatürk Lisesi'ni bitirdi. 1995 yılında Boğaziçi Üniversitesi Tarih bölümünde lisans, 2002 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Anabilim dalında yüksek lisans eğitimini tamamladı. 2002'de Gazi Üniversitesi Ortaçağ Tarihi Anabilim dalında başlayan doktora programı halen devam etmektedir.

1995-1998 tarihleri arasında basın mensubu olarak Balkanlar'da bulunmuş, daha sonra Türk Tarih Kurumu'nda memurluk yapmıştır. ASAM kurucu üyelerinden olan Karatay bu kurumda Balkanlar Masası Başkanlığı görevinde bulunmuştur. Yeni Türkiye Yayınları'nın "Türkler" projesinde koordinatör olarak çalışmıştır.

Halen Karadeniz Araştırmaları Merkezi (KARAM)'nde görev yapmaktadır.

Yayımlanmış Eserleri:

Kitaplar

Ba'de Harab'il-Bosna (İstanbul 1997)

Kosova Kanlı Ova (İstanbul 1998)

Balkanlar'ın Gülen Çehresi (Ankara 1999)

Hırvat Ulusunun Oluşumu (Ankara 2000)

Bosna-Hersek Barış Süreci (Ankara 2002)

İran ile Turan Hayali Milletler Çağında Avrasya ve Ortadoğu (Ankara 2003)

In Search of the Lost Tribe The Origins and Making of the Croatian Nation (Çorum 2003)

Çeviriler

Türk Halkları Tarihine Giriş "P.B. Golden'dan" (Ankara 2002)

Etnik ve Toplumsal Kimlikler Nasıl Oluşur "H.B Paksoy'dan" (Çorum 2005)

Hazarlar ve Musevilik "P.B.Golden-C.Zuckerman-A.Zajaczkowski" (Çorum 2005)